

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:12

Geliş Tarihi: 10.01.2018

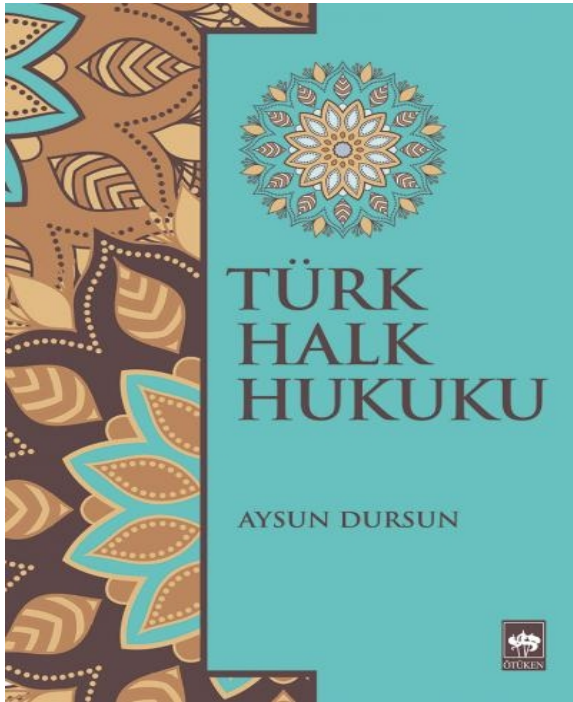
Kabul Tarihi: 17.02.2018

Sayfa:250-253

ISSN: 2147-8872

TOPLUM DÜZLEMİNDE BİR SARKAÇ:

TÜRK HALK HUKUKU*

Gizem Ece Gönül**

“İnsana ait geleneklerin en eskisi adalettir.”***

Türk Halk Hukuku isimli eser, çalışmalarını halk bilimi ve halk edebiyatı alanlarında yoğunlaştıran Yrd. Doç. Dr. Aysun Dursun’un 2014 yılında tamamladığı *Türk Halk Kültüründe Hukuk Kavramı* başlıklı doktora tezinin yeniden gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Türk kültür tarihi ve modern hukuk kurallarını dikkate alarak aynı evrende bir araya getiren eser, Eylül 2016’da Ötüken Yayınları tarafından basılmış ve bilim dünyası ile buluşmuştur. Çalışmada, toplumsal hayatta bilinçli ya da bilinçsiz yapılagelen eylemlerin gelenekten

beslenen yanları, halk bilimi ve sosyoloji perspektifiyle açığa çıkarılmış; bu eylemlere hukuk merceğinden bakılarak normlar, davranışlar, ritüeller konumlandırılmıştır. Araştırmanın düzlemini ise İslamiyet’in kabulünden önceki eski Türk töresi, İslamiyet’le birlikte ortaya çıkan ve günümüze dek sirayet eden İslam hukuku uygulamaları, halkın kolektif bilinçdışının üretimi olan halk edebiyatı ürünleriyle birlikte gelenekler oluşturur. Buradan hareketle denebilir ki A. Dursun, Eski Türklerden bugüne uzanan geniş bir tarih çizgisini adım adım izlemiştir.

* Aysun Dursun, *Türk Halk Hukuku*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.

** Araştırma Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı, orcid.org/0000-0001-8329-6510, gizemecegonul@gmail.com

*** Epigraf, Giorgio Agamben, *Nesir Fikri*, çev. Fırat Genç, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Araştırmacı, iki bölümden, **Giriş**, **Sonuç**, **Kaynakça** ve **Dizin** başlıklarından oluşan çalışmada hukuk ölçeğini elden bırakmamıştır.

Çalışmanın **Giriş** bölümünde kuramsal çerçeveyi oluşturan hukukun temel kavramları ve kaynakları sunulduktan sonra dünya ve Türk hukuk tarihine, halk hukuku üzerine yapılmış çalışmalara, halk hukuku/Türk töresi eşdeğerliğine yer verilip hukuk, kültür ve sosyoloji bağlamında ele alınmıştır. Genelden özele doğru inşa edildiği gözlemlenen bu yapının çekirdeğini, adı geçen bölümdeki “Halk Hukuku/Türk Töresi” ile “Kültür, Sosyoloji ve Hukuk İlişkisi” başlıkları oluşturmuştur. Aysun Dursun, araştırmacının kronolojik çizgisine ek olarak “bireyden topluma” giden hattı da izler. Öyle ki kişinin doğumuyla birlikte onu niteleyen bir ad verilmesini başlangıç noktası kabul eden araştırmacı, bu kişinin önce bir ailenin üyesi, sonra toplumla bir arada yaşayarak onun bir parçası olduğunu belirtir. Her birey için geçerli bu durum, birey-toplum birlikteliğini ortaya koyar. Bir arada yaşayabilmek için belirli düzene, kurallar bütününe, sorunları çözme becerisine ihtiyaç duyulur ve topluma ait paylaşım olanakları muhtelif şekillerle düzenlenir. Burada temel etkenin sözlü hukuk kuralları olduğunu tespit eden A. Dursun, halk hukuku ve Türk töresini birbirine yaklaştırır. Tüm bunların topluma ve o toplumun oluşturduğu kültür dairesine aksetmesiyle de sosyolojik bakış çalışmaya dâhil edilir. Bu bağlamda halk hukuku, sözlü hukuk kuralları ve töre eş bileşenler olarak sunulur. Bununla birlikte gerek kitabın bu bölümündeki literatür taraması gerek eserin bütünündeki referanslar, çalışmanın bir alan kataloğu ve bibliyografya işlevi üstlenmesini de sağlar.

Modern hukukun kaynaklarından birinin örf ve âdet hukuku olduğunu dikkate alan araştırmacı, sözlü hukuk kurallarına modern hukukun tasniflerini esas alarak yaklaşır. Böylece çalışmanın birinci bölümünü oluşturan “Özel Hukuk (Muâmelât) ile İlgili Örf ve Âdetler” başlığı doğar. Doğum, sünnet, evlenme ve aile içi ilişkiler/fertlerin birbirlerine karşı hak ve görevleri “Aile Hukuku ile İlgili Örf ve Âdetler” çatısı altında incelenir. Doğum ile ilgili örf ve âdetlerde çocuğa ad verme geleneğinden bahsedilirken aile büyüğünün bu uygulama esnasındaki rolü, atalar kültürüne dayandırılıp ad vermenin Oğuz Kağan Destanı’nda, Dede Korkut anlatılarındaki tezahürleri üzerinde durulur. Bu anlatılarda çocuğun kahramanlık yapması beklenir, akabinde Dede Korkut gelir ve ad verir. Benzer şekilde halk hikâyelerinde, masallarda da bir dervişin bu görevi üstlendiği görülür.

Kirvelik bağının önemi ve anlamları üzerinden sünnet; kız kaçırma, görücü gitme, kız isteme, söz, nişan, çeyiz, düğün etrafında şekillenmiş her türlü anane, evlat edinme, boşanma gibi durumlar evlenme; anne-baba-çocuk rolleri, kardeşler arası bağlar, aile içi ilişkiler başlıklarıyla irdelenir. Sözlü kültür geleneğinin getirdiği pek çok edimin ortaya konduğu bu bölümde Türk kültüründe sözün öneminin evlilik yolunda atılan ilk adım olan “söz kesme” töreninde de hem eylem alanında hem kavram isminde görülebileceği Aysun Dursun’un değerli tespitlerinden biridir. Bahsi geçen bölümün devamında ölüm ile ilgili örf ve âdetler cenaze, yas tutma, miras olarak tespit edilir ve “Miras Hukukuyla İlgili Örf ve Âdetler” başlığı açılır. Cenaze ve yas tutma sırasında bir araya gelme biçimlerinin bireye verilen manevi desteğin yanında toplumsal dayanışmaya katkı sağladığı belirtilir.

“Borçlar Hukuku ile İlgili Örf ve Âdetler”, ilkel toplumlardan günümüz toplumlarına kadar incelenir ve özellikle tarımdan ticarete geçiş sonucu bu alanda farklılıkların yaşandığı

dile getirilir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türk toplumu, değiş tokuş usulüyle ticaret toplumu olma yolunda ilk adımlarını atarken ortak işlerden zaman içinde ayrılarak bireyselleşme sürecine girer. Bu noktadan sonra borçlar bireyselleşir, başka toplumlarla temas da bu hâleyle eklenince borç-kredi döngüsü yaşanır ve ticaret kanunları gündeme gelir. Eski Türklerde borçlar hukukuna dair bilgilere Uygurlarda rastlandığını belirten A. Dursun, dönemin sözleşmelerinin biçimini ve dönüşümünü de ortaya koyar. Kişinin sözü öncelenerek, şahitlerin gözetiminde alınan/verilen borçlar, yakın dönemlerde yazılı olarak güvence altına alınmıştır. Anılan bilgiler ışığında “söz senettir” gibi ifadeleri eserin tamamında açıklayan yazarın çıkarımları bu tip söz gruplarının anlamına dair taşların yerine oturmasını sağlar.

Üretim-tüketim-pazarlama etrafındaki olgular ise “Ticaret Hukuku ile İlgili Örf ve Âdetler” başlığıyla ele alınır. Bu kısımda Osmanlı Devleti’nde ticarete yön veren ve belirli düsturları olan ahilik kurumuna geniş yer ayrılır. Usta-çırak ilişkisinin, mesleki dayanışmanın, birliğin nadide örneklerinden olan ahiliğin pek çok ilkesinin gücünü sözlü gelenekten aldığı söylenir ve bu kurumun uygulamaları örneklerle ayrıntılı şekilde sunulur. Günümüzde de esnaf ve sanatkâr birlikleri, kooperatifçilik, sendikacılık gibi kurumların iş ve çalışma ahlakını şekillendirmede ahilik kurumunun işlerliğini sürdürdüğü sonucuna varılır. Buna eş olarak ahiliğin iş düzenine ait unsurlar ile Anayasanın Sosyal Güvenlik ve İş Hukuku’na dair düzenlemeleri arasındaki ilişki; Sosyal Sigortalar Yasası, kalite kontrol mekanizması konumundaki Türk Standartları Enstitüsü, ISO 9000 standardı gibi unsurlar ahiliğe benzerlikleriyle anılır. Eserin bu bölümünde de diğer pek çok başlıkta görüldüğü gibi halk edebiyatı ürünlerinden örneklere yer verilir. Üretim-tüketim-pazarlama ilişkilerinde karşılaşılan ortaklık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kurnazlığa dayalı olayların, olguların aktarılmasında halk anlatılarına başvurulur. Bu da çalışmanın çok yönlü bir boyut taşıdığına önemli göstergelerinden biridir.

Üçüncü ve son bölüm, “Kamu Hukuku ile İlgili Örf ve Âdetler”i kapsar. Bu bölümde tartışılan ilk mesele eski Türklerdeki yerleşim düzenlerinden olan kışlak ve yaylak hayatından günümüz yerleşim düzenleri köy-kasaba-şehir yaşamına dair geleneklerdir. Komşuluk, hemşehrilik ilişkilerinin düzenlendiği zemin, bu alanın konularındandır. İkinci mesele “Toplumsal İlişkiler ile İlgili Örf ve Âdetler” başlığıyla selamlaşmadan bayramlara, toplumsal dayanışmadan karşılamalara, yemin ile ilgili geleneklere değin uzanır. Bu başlıkta kişiler arası hukukun düzenlenmesinde rol oynayan unsurlar tespit edilmiş, bunların ahlak, nezaket, din kurallarıyla beraber sözlü hukuk kuralları işletilerek oluşturulduğu sonucuna varılmıştır. Farklı selamlaşma biçimleri farklı statüleri temsil edip kişiler arası saygı sağlanırken bayram, tören ve kutlamalarda hediyeleşme, bir araya gelme, küslerin barıştırılması gibi edimlerle özelden ailenin, genelde toplum dayanışmasının önemi vurgulanır. Toplumsal dayanışmayı sağlayan diğer eylemler ise imece, başaklama gibi ortak çalışma kültüründen doğan aksiyonlardır. Ortaklık yalnızca eylem alanlarında değil, misafirlik ilişkilerinde de görülür. Misafir olmanın, misafir etmenin önemi ve bu kavramla şekillenen ritüeller konu edilirken atasözü ve deyimler aracılığıyla da misafirlik algısı pekiştirilir. Benzer şekilde söz vermenin, ant içmenin, yemin etmenin de Türk kültüründe köklü bir geleneği olduğu sözlü kültürün birçok ürünüyle kanıtlanır. Bu bölüm, “Ceza Hukuku ile İlgili Örf ve Âdetler” başlığı altındaki hırsızlık, cinayet,

ahlaka aykırı ilişkiye verilen cezaların irdelenmesiyle tamamlanır. Toplum, kendi oluşturduğu ayıplama, kınama, toplum dışına itme gibi mekanizmalarla haksızlığa ve zarara karşı duruş sergiler.

Türk Halk Hukuku isimli çalışmanın evreni, adının da işaret ettiği üzere eski Türk töresini, İslamiyet'in kabulüyle başlayan yaşamı ve günümüz uygulamalarını kapsayacak kadar geniştir. Her bir bölüm ve başlık, bu kronolojik düzen korunarak oluşturulmuştur. Halk hukukuna dair tespit edilen ögeler, sözlü kültür ürünlerinden yazılı edebî eserlere uzanan çizgide incelenmiştir. Bu bağlamda eserin hem yatay hem dikey bir araştırmanın ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Toplumun yaşam biçimini düzenleyen unsurların tespitinde yine bizzat eyleyene başvurulmuş, eyleyen özne ve etkilenenin yani toplumun kendisinin oluşturduğu değerler, normlar, yargılar, eylemler, cezalar bir arada ele alınmış; kuşaklar arası bir bilgi aktarımının ürünü olan geleneğin modern hayatta hukuk kurallarıyla nasıl düzenlendiği, hukuka nasıl kaynaklık ettiği ortaya çıkarılmıştır. Bu noktada çalışmanın vardığı önemli sonuçlardan biri, toplumun sorun çözmedeki yaklaşımının öncelikli olarak halk hukuku kurallarının uygulanması yönünde olduğudur. Toplum, uzlaşım sağlayamadığı takdirde konu, mahkemeye taşınır. Sözlü hukuk kurallarının toplumsal hayatı düzenleme, bireylerin huzur içinde yaşamasını sağlama gibi misyonlarını örnekler üzerinden gösteren; halk hukukuna/sözlü hukuka/töreeye somut bir görünüm kazandıran bu araştırma, Türk kültüründe adaletin ne denli önemli olduğunu da belgeler. Aysun Dursun, halk hukukunu incelerken yalnızca devam eden yapıları değil unutilan, değişen edimleri de tespit eder. Yazarın da belirttiği gibi toplum, dinamik bir yapıya sahiptir ve tarih, hukuk, antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinlerin ışığında her daim çözümlenmeye açıktır. Yüzyıllar üzerine âdeta bir sarkaç gibi kurulan, geçmiş ve bugün arasında önemli bağlar kuran, bilimsel bakışın ve tutarlığın bütüncül olarak korunduğu bu eserin farklı çalışmalara kapı aralaması umuduyla...